PILIETIŠKUMO IR VERTEIVIŠKUMO KONFLIKTAS SOCIALINIO TEISINGUMO DIMENSIJOJE

Alfonsas Laurinavičius
Mykolo Romerio universiteto, alfonsas.laurinavicius@gmail.com

Abstraktas

Tikslas – atskleisti socialinio teisingumo dimensijos vieną iš aspektų nagrinėjant socialinės, ekonominės įtampos poveikį tam tikroms pilietinėms vertybėms.

Metodologija – mokslinės literatūros analizės metodas taikytas siekiant apibrėžti tyrimo problemą, analizuojami statistiniai sociologinio tyrimo duomenys – atskleidžiama socialinio teisingumo ir socialinės kokybės koreliaciją. Tyrimo tipas: sociologinio tyrimo pristatymas, statistinių duomenų analizė, literatūros apžvalga.

Rezultatai – tyrimo duomenų analizės pagrindu atskleidžiama, kad šalyje išlieka didelė socialinė, ekonominė įtampa, t. y. išlieka iškreipti gyventojų ekonominiai santykiai, provokuojantys sunkiai įveikiamą priešpriešą tarp vertybių ir antivertybių, tarp socialiai teisingo vertybių paskirstymo ir verteiviškumo. Lietuvos visuomenė (respondentai) itin kritiškai vertina socialinę oazę, kurioje veikia korupcijos, pasinaudojimo „tinkamai susiklosčiusiomis aplinkybėmis“ ir kiti panašūs principai. Daroma prielaida, kad tai trukdo formuotis ir individualiam ir bendruomeniniam (kolektyviniam) Lietuvos gyventojų socialiniam identitetui, žeidžia pilietiškumą, ir kaip pasekmė – patiriamos įvairios socialinės prarastys.

Tyrimo ribotumas – socialinio teisingumo dimensijos turinys yra labai sudėtingas, apima daugelį socialinių santykių aspektų. Autorius pasirinko vieną iš jų – priežasčių socialinei įtampai rastis bei iš to galinčių kilti pasekmių nagrinėjimui.

Praktinė reikšmė – straipsnyje atskleidžiama, kad dėl vienokių ar kitokių priežasčių fizinio ar juridinio asmens nesugebėjimas identifikuotis konkrečioje bendruomenėje (visuomenėje) gali turėti labai įvairių, pasekmių ir išraiškos formų: nuo susigyvenimo su socialinės paramos vartotojo vaidmeniu iki siekio įsitvirtinti kitų šalių darbo rinkoje. Straipsnis galėtų būti naudingas rengiant šalies strategijas, jų įgyvendinimo planus, skirtus tobulinti viešuosius santykius, socialiai teisingai kurti gerovės valstybę.

Originalumas/Vertingumas – pristatoma reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos, atliktos visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimo centro „Vilmorus“ 2013 m. balandžio 10-14, tikslinga duomenų analizė. Atliktas tyrimas atskleidžia darbo rinkos problemas, kurios suformuotos remiantis praktinės padėties analize. Konceptualiai atskleidžiamos migracijos ir kitos problemos, nulemiančias socialines prarastis.

Raktiniai žodžiai: socialinis teisingumas, socialinis identitetas, socialinė kokybė, pilietiškumas, verteiviškumas.

Tyrimas atliktas vykdant Lietuvos mokslo tarybos projektą pagal programą „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“, No. SIN-12005

Įvadas. Socialinio teisingumo dimensijos samprata

Teisingumas – tai „gyventi dorai, niekam nekenkti ir kiekvienam atiduoti tai, kas priklauso".

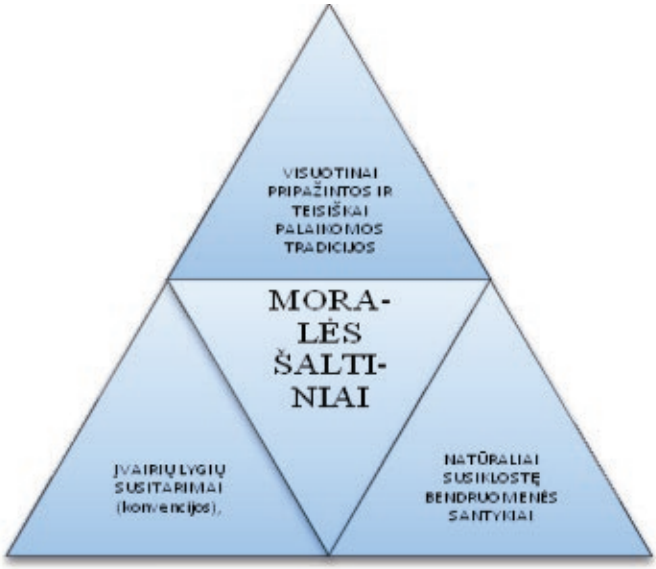
Graikų filosofas Ulpianas

Socialinio teisingumo principo įgyvendinimas buvo aktualus dar priešistoriniais laikais; yra žinoma, kad problemą gvildeno savo darbuose Platonas, Aristotelis, Ulpianas ir kiti graikų mąstytojai, Bizantijos imperatorius Justinianas[1]; pagal industrializacijos suponuotą laikmečio viziją ją apibrėžė Popiežiaus Pijaus XI enciklikoje „Apie visuomenės tvarką". Problema gvildenama ir kituose to laikmečio traktatuose. Skirtingai sąvoką yra traktuojama šiuolaikiniai autoritariniai režimų ir vakarų demokratijos, kur socialinis teisingumas yra vienas iš pagrindinių teisės principų kuriant socialinę valstybę.

Sąvoka yra struktūriška, sudaryta iš dviejų reikšminių žodžių. Kita vertus, šie žodžiai tarpusavyje yra susiję, vienas kitą papildo, konkretizuoja. Kaip rašo T. Sowellas, bet koks teisingumas yra „socialinis" ta prasme, kad apima sąveiką tarp daugiau kaip vieno asmens (Sowell, 1999). Taigi sąvoka išreiškia santykį. Be to, teisingumas yra pagrindinė visuomeninių institucijų vertybė išreiškianti teisių ir pareigų vienybe. Pastaroji įtvirtinama, plėtojama taisyklėmis, nustatančiomis atlygių ir bausmių paskirstymą, reiškia siekį, kad kiekvienas žmogus gautų tai, kas jam priklauso. Doktrininiu požiūriu – asmens teisė į teisingumą yra pagrįsta neliečiamybe, už kurią negali būti aukščiau net visuomenės gerovė. (Rawls, 1989) Socialinis teisingumas apima ne vien tiktai medžiagines viešąsias gėrybes, bet ir visą kitą, kas gali būti paskirstyta, perskirstyta.

Nagrinėjamos temos požiūriu pažymėtina, kad teisingumo ir moralinio gėrio, moralinio teisumo kategorijų sampratos tik iš dalies yra susijusios. Moralinės vertybės priklauso minties sistemos vertybėms. Moralumo vertinimo kriterijams (žr. 1 pav.) turi didelę įtaką laikas, erdvė, visuomenės kultūrinės, socialinės, arba gyvensenos, charakteristikos.

[1] Didžiausias Justiniano I nuopelnas – Romos teisės aktų rinkinys „Corpus Juris Civilis" (529–534).

1 pav. Visuomeninių santykių moralinio vertinimo pagrindai

Moralumas yra nuolat kintantis socialinis reiškinys, išreiškiantis priimtinus-nepriimtinus santykius bendruomenėje (visuomenėje). N. Ashfordas pažymi, kad socialinio bendrabūvio taisyklės gali smarkiai skirtis nuo moralinių kategorijų. Tradiciškai teisingumas traktuojamas kaip procedūrinis dalykas, orientuotas apsaugoti žmonių laisvę, bausti tuos, kurie nesugeba gerbti kitų laisvės. Taigi teisingumas yra pagrindinė socialinė, visuomeninių institucijų vertybė. Socialinių santykių įvairovė iššaukia konkrečiai visuomenei būdingus interesų tapatumus ir jų konfliktus. Visuomenė linkusi susitarti dėl pranašumų, kurie sudaro sąlygas visiems geriau gyventi negu pasikliaujant vien tiktai savo jėgomis. Kita vertus, kiekvienas turi savo tikslus ir „teikia pirmenybę didesnei, o ne mažesnei jų daliai“. (Rawls, 1989). Mūsų laikmečiu visuomeniniai santykiai sudėtingėja. Teisingumo kategorija susiduria su ekonomikos ir ūkio globalizacijos, demokratinių principų įgyvendinimo saugant viešuosius ir privačius interesus iššūkiais. Globalūs procesai skatina visuomenės struktūros transformacija, mažinančia centralizuotų pilietinių sistemų galią ir praplečiančią pilietines teises, pilietiškumo apibrėžties kontūrus plėtojant tarptautinių santykius tikintis tarptautinių veikėjų paramos tiek ideologine, tiek finansine prasme (Kėrytė, 2010). Taigi vykstantys gilūs ekonomi-

niai, socialiniai, politiniai ir kultūriniai pokyčiai mūsų nagrinėjamos temos požiūriu pasireiškia tuo, kad visame pasaulyje atitinkamai keičiasi:

1. individo vietai ir vaidmeniui visuomenėje;
2. socialinių institucijų funkcijos;
3. socialinių vertybių sistemą.

Nagrinėjant socialinį teisingumą kyla klausimas, kaip vertinti globalizaciją ir jos poveikį sprendžiant socialines problemas? Pažymėtina, kad valstybės atliko svarbų vaidmenį kuriantis tarptautiniams dariniams, tačiau nacionalinių valstybių valdžios institucijos išsaugojo savo lemiamą vaidmenį paskirstant viešąsias vertybes, atliekant socialinė kontrolės ir priežiūros funkcijas. Kita vertus, informacinės, kompiuterinės technologijos, pasaulinė prekyba ir kiti pasaulinio ūkio segmentai lyg „ištrūko" už teritorinio, nacionalinio reguliavimo ir kontrolės ribų (Лауринавичюс, 2013). Poindustrinės valstybės vystymasis yra nulemtas pastangų, kuriomis siekiama efektyvios ekonomikos raidos. Vadinamosios „naujosios ekonomikos" plėtra reikalauja formuoti tokios struktūros organizacijas, kad būtų sudarytos sąlygas atsiskleisti darbuotojų intelektui, kūrybiniam potencialui ir tai tarnautų įgyvendinant jos strateginius tikslus (Воробьёва, 2013). Kyla klausimas, ar visa tai apsprendžia globalizacijos fatališkumą?

Šalies socialinės kokybės prielaidos

Deklaruojama, kad valstybės, veikiamos globalizacijos ir regionalizacijos iššūkių, išsaugo savo suverenitetą, veiksnumą priimant sprendimus, reikšmingus socialiniam teisingumui įgyvendinti. Problema ta, kad vyriausybės vietoj globalizacijos procesų valdymo pasirenka paprastesnį, eiliniams piliečiams sunkiai suvokiamą socialinių klausimų sprendimo būdą. Literatūros šaltiniai atskleidžia, kad valstybių mastu socialiniam teisingumui didžiausia grėsmė kyla iš dviejų pusių:

1. Dėl teisminės valdžios plačių įgaliojimų bei įstatymais saugoma neliečiamybė (literatūroje tai įvardijama kaip teismo aktyvizmas). Aktyvizavimas sudaro prielaidas tam, kada teismo sprendimai atspindėtų teisėjų prioritetus ir išankstinius nusistatymus, jų subjektyvų požiūrį į tai, kas teisinga, o kas žeidžia teisingumą. Vadinasi, visuomeninių santykių reguliavime gali dominuoti ne įstatymų, o teisėjų subjektyvios nuomonės, įsitikinimų viršenybė.
2. Dėl valstybės, savivaldybių siekių perskirstyti pajamas ir turtą, visuomenei primetant mokesčių politiką, kuri remiasi miglotu, tačiau išoriškai

patraukliu „socialinio teisingumo“ principu. Principas labiau orientuotas aiškintis „kas ką turi“, o ne tai „kaip jie tą turtą įsigijo“ (Ashford, 2003). Taigi socialinio (arba paskirstomojo) teisingumo sąvoka politikoje yra naudojama siekiant moraliai pateisinti medžiaginių gėrybių paskirstymą.

Kaip žinome, moralės ir socialinio teisingumo kategorijos nėra tapačios. Todėl kyla klausimas, ar valstybė, perskirstydama pajamas ir turtą tų, kurie jį turi, ir atiduoda privilegijuotoms grupėms, savo veiksmais vykdo socialinio teisingumą. Kaip rašo Ašfordas, tai daugiau reiškia, kad principas suteikia valstybei ir ją valdantiesiems galią spręsti, kas ir ką turės. (Ashford, 2003). Todėl R. Nozickas ir kiti autoriai knygoje „Laisvos visuomenės principai“ socialinio teisingumo principą įvardija kaip totalitarinį, nes esą pagal jį turtas yra laikomas bendra nuosavybe, kurią valstybė gali laisvai, kaip panorėjusi dalyti. Prieinama prie išvados, kad šio principo įgyvendinimas žmonėms neleidžia pretenduoti į tai, ką patys sukūrė, t. y. gamyba atskiriama nuo paskirstymo (Nozick, 1974).

Dalis autorių socialinį teisingumą atskleidžia per tris prieštaringus principus: lygybę, poreikius ir privalumus, t. y. socialinis teisingumas kaip lygybė, kaip poreikiai, kaip nusipelnytas:

a) *lygybė laikoma prigimtine būkle*, todėl bet koks nukrypimas nuo jos turi būti paaiškintas, pagrįstas. Problema ta, kad kasdienybės suvokime nelygybė yra natūralus dalykas ir pagrįsti reikia ne ją, o lygybės sampratą, susitarti dėl jos siekimo gairių;
b) *poreikių filosofija pateisina globalinį perskirstymą*, todėl turtingesnėse šalyse turtas turėtų būti jėga atimamas iš pasiturinčiųjų ir atiduodamas skurdesnių šalių vargstantiesiems. Šį principą propaguoja socialistai, taip pat ir Karlo Markso (Karl Marx) teorija. Problema ta, kad visuomenės bendrabūvyje tai reikštų reikalavimą didžiausioje daugumoje turtingesnių ar mažiau pasiturinčių, bet nestokoja būtiniausių dalykų, ekspropriaciją. Problema kyla dėl pačios poreikių sampratos reliatyvumo;
c) *Nusipelnyto teisingumo idėja reiškia reikalavimą, kad žmonės gautų tai, kas jiems priklauso.* Ji remiantis tikėjimu, kad veikla, įdėtos pastangos, įgyti įgūdžiai, pasiekti rezultatai patvirtina asmens ekonominę vertę. Problema ta, kad praktikoje tai reikštų atlyginti ne tiek už gamybos rezultatą, sukurtą produktą kiek už rodomas pastangas. mažu mažiausiai yra absurdiškas.

Taigi šios teorijos yra gana nenuoseklios, o jų praktinis taikymas diskutuotinas ar net absurdiškas. Socialinis teisingumas yra sunkiai pamatuojamas, be to, susiduriame su sampratų įvairove, nes reiškinys neturi vienareikšmio apibrėžtumo. Šios aplinkybės dažnai visuomenėje kelia sumaištį, tampa viena iš socialinės įtampos atsiradimo ar didėjimo priežastimi. Todėl valstybės valdymo institucijoms (nežiūrint partinės priklausomybės), kuriant savo veiklos modelį, būtų naudinga remtis istorine atmintimi. Aristotelis laikė savaime suprantamu dalyku, kad teisingai dalijant būtina atsižvelgti į tam tikrą vertumą, bet ne visi vertu laiko tą patį dalyką. Ginčai ir vaidai kyla, kai lygūs žmonės gauna nelygiai arba nelygūs – po lygiai (Aristotelis, 1990). Kuriant mūsų laikmečio poreikius atitinkantį valstybės valdymo modelį, bei formuojant institucijų veiklos stilių, reikėtų atsižvelgti į pagrindinius humaniškų santykių principus, pateiktus Dž. Rolso ir jo teorijos šalininkų darbuose. Pagrindinė mintis ta, kad visi turėtų pripažinti institucijas teisingomis, jeigu nustatant pagrindines teises ir pareigas jos vadovaujasi principais:

1. Savavališkai neskirsto fizinių, juridinių asmenų;
2. Pusiausvyrą tarp konkuruojančių pretenzijų į visuomeninio gyvenimo pranašumus yra reguliuojama taisyklėmis (Rawls, 1989). Mūsų organizuota reprezentatyvi apklausa 2013 m. balandžio 10-14 d. „Piliečių ir vartotojų socialinio ekonominio teisingumo dimensija“ vienas iš aspektų yra orientuotas į socialinio teisingumo kaip savo teisių supratimą, t. y. per valstybės ir piliečio santykio prizmę siekiama socialinį teisingumo dimensiją atskleisti nagrinėjant teisių ir pareigų pusiausvyrą, arba proporcingumą. Literatūroje ši kryptis vadinama procedūrine teisingumo teorija[2]. Prisimenant Aristotelio mokymą, reikia svarstyti ne tikslą, bet kelius, vedančius į tikslą (Aristotelis, 1990) t. y. iškeliamas moralinis pradas. Nazicko „teisingumo kaip pirminio pasisavinimo teorija“ pagrindžia, kad nuosavybės paskirstymas yra teisingas tik tada, kai kyla iš teisingo nuosavybės įsigijimo, perdavimo nesinaudojant nei jėga, nei apgaule. Jis formuoja doktrininę nuostatą: *jeigu nepaneigiamos niekieno teisės, vadinasi, tarnaujama teisingumui*. Procedūrinė teorija yra paremta istorine, iš esmės moraliai pagrįsta teisingumo samprata.

[2] Procedūrinis teisingumas – tai sudarytų susitarimų, sutarčių, kontraktų – tam tikrų taisyklių, procedūrų laikymasis. Tradiciškai procedūrinio teisingumo samprata siejama su Tomo Hobso (Thomas Hobbes) vardu, tačiau gan daug šios sampratos elementų atskleidžia ir Džono Loko (John Locke) bei Deivydo Hiūmo (David Hume) darbai. Bene žymiausiu procedūrinio teisingumo sampratos šalininku XX amžiuje buvo amerikiečių filosofas Robertas Nozickas (Robert Nozick, 1938-2002).

Pažymėtina, kad mūsų laikmečiu tradicinis pilietiškumo suvokimas – tai piliečių santykis su valstybe – prasiplėtė ir laikytinas socialinio teisingumo koncepcijos aspektu. Diskutuojant apie pačią "pilietiškumo" koncepciją susiduriame su naujomis sąvokomis, kaip „Europos pilietis", „Pasaulio pilietis" ir kt. Pilietiškumo teorijos pagrindžia, kad visuomenė, kurioje egzistuoja didelis atotrūkis tarp turtingiausių ir skurdžiausių jos narių, galėtų būti teisinga taip pat, kaip ir visuomenė, kurioje beveik nėra skirtumo tarp turtuolių ir varguomenės. Vadinasi, pagrindinis socialinio teisingumo vertinimo kriterijus – piliečių žinojimas, kaip vyksta viešųjų gėrybių paskirstymas arba perskirstymas, t. y. kaip konkretūs asmenys įgyja turtą. Visuomeniniai santykiai grindžiami tvirtu taisyklių ir kitų susitarimų, kuriuos taikome paskirstant medžiagines ir kitas viešąsias gėrybes, laikymusi. Iš to seka, kad teisingumas neturėtų būti siejamas su galutine būkle ar paskirstymu pagal atitinkamus modelius, kuriuos, kaip antai mūsų paminėtos ir kitos socialinio teisingumo teorijos laiko savo tikslu.

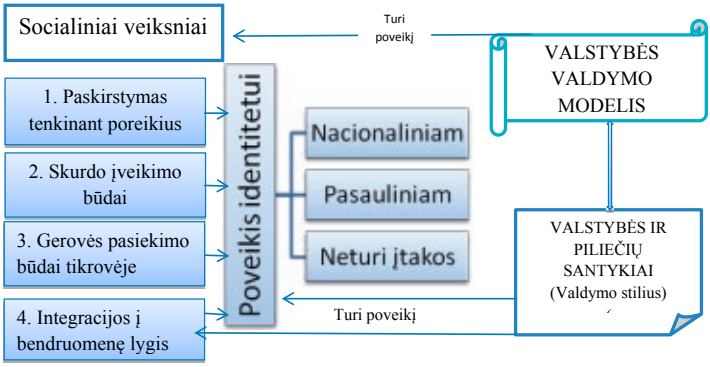
Trumpos apžvalgos pagrindu darome prielaidą, kad socialinės įtampos priežastimi neturėtų būti skirtingo didžio turtas, jeigu jis sukauptas laikantis socialiai teisingų bendrabūvio taisyklių. Socialines įtampą suponuoja tendencingi įstatymai ir kitos taisyklės, „asmenų skirstymas" pagal subjektyvumo principą - tai žeidžia pilietinio identiteto jausmus. Vienas iš pilietinio nepaklusnumo teoretikų Henris Toreuas (*Henrisy Thoreau*) rašė, kad pilietinis nepaklusnumas prasideda nuo nepaklusimo neteisingiems įstatymams, ignoruojant mokesčius, smerkiant juos mokėti reikalaujančius valstybės tarnautojus. Tačiau autorius pažymi, kad pirmesnė yra moralinė, arba dorovinė, revoliucija, kuri suprantama kaip „kiekvieno žmogaus moralinis perversmas". Kitaip sakant, asmens socialinio saugumo tvirtovė yra statoma viduje, sąmonėje. Pilietis savarankiškai nusprendžia, ar privalo paklusti vyriausybei. H. Toreuas skelbia kategorišką pilietinio nepaklusimo imperatyvą: „jeigu vyriausybė reikalauja, kad tu būtum neteisingas įrankis kito žmogaus atžvilgiu, sulaužyk įstatymą!" (Henry, 1969).

Pilietiškumas prieš verteiviškumą

Reprezentatyvi apklausą atlikta 2013 balandžio 10-14 dienomis įgyvendinant LMT finansuojamą projektą SIN-12005 „Piliečių ir vartotojų socialinio-ekonominio teisingumo suvokimo formavimo gairės". Pagal projektą įgyvendinančios komandos paruoštus klausimus tyrimą atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus". Apklausta 1050 Lietuvos miestų ir rajonų gyventojų taikant daugiapakopę, tikimybinę atranką, t. y.

respondentų atranka parengta taip, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas turėtų vienodą galimybę būti apklaustas. Atsakymai buvo matuojami nominaline skale ir penkių balų standartine Likerto skale. Siekiant didesnio tyrimo patikimumo, prieš tai buvo sudarytas pradinis klausimynas ir atliktas bandomasis tyrimas, kuriame dalyvavo 238 respondentai. Bandomojo tyrimo duomenų analizė buvo atlikta pritaikius daugiamačių skalių metodą, faktorinės ir vienfaktorinės dispersijos analizės ANOVA (*ANalysis Of VAriance*) metodus.

Organizuotoje apklausoje respondentams buvo pateikta 18 klausimų, orientuotų nagrinėti problemą visa tiriamos temos apimtimi (Rudzkienė et al., 2013). Šiame straipsnyje nagrinėjamai temai panaudoti keturių klausimų duomenys, padedantys atskleisti temą. Nagrinėtos literatūros ir kitų šaltinių pagrindu sudarytas teorinio tyrimo principinė schema (žr. 2 pav.)

2 pav. Tyrimo principinė schema

Tyrimo duomenų analizės pagrindu siekiama pateikti prielaidas, įžvalgas, kurios paskatintų skaitytoją konceptualiai vertinti socialinio-ekonominio teisingumo, piliečių nesaugumo problemas, provokuojančias šalyje socialinę įtampą, nemažėjančius migracijos iš Lietuvos tempus. Keliama hipotezė, kad laisvoje, kultūringoje visuomenėje valstybės pagrindinis rūpestis – palaikyti bendrabūvio principus kuriais kuriama žmogaus vidinio saugumo tvirtovė. Kaip nekintamas dydis pateikiamas teisinės demokratinės valstybės valdymo modelis. Socialinių veiksnių analizė skirta vertinti valstybės ir piliečio santykiams, pateikti rekomendacijas, įžvalgas dėl valdymo stiliaus tobulinimo (žr. 2 pav.).

Remiantis tuo, kad socialinis teisingumo sampratą žymia dalimi nulemia istorinis aspektas, siekiama atskleisti, kokį poveikį turi praeities tradici-

jos, kelis dešimtmečius jėga įgyvendintos poreikių filosofijos skelbiamos idėjos. Siekiama atsakyti į klausimą, kokios idėjos dominuoja šiandien. Būtent visuomenėje vyraujanti ideologija suformuoja individo vertybes ir požiūrį į skirstomąjį teisingumą. (Rudzkienė et al., 2013). Respondentų vertinimui pateiktas teiginys: „visuomenėje sukurtas gėrybes reikia perskirstyti taip, kad būtų patenkinti pagrindiniai poreikiai ne tik gerai uždirbančių, bet ir visų kitų žmonių"

Tyrimas atskleidė, kad visuomenėje išlieka ganėtinai didelė poreikių filosofijos įtaka. Mažiau negu kas trečias respondentas suabejojo tokio teiginio teisingumu. Detali analizė atskleidžia, kad šio teorijos šalininkais daugiausia yra vyresnės kartos piliečiai. Pavyzdžiai gimusieji iki 1947m. su tokiu reikalavimu sutinka 83,2 proc. apklaustųjų. Jaunoji karti kritiškiau vertina tokį teiginį, tačiau lygiavos ideologija išlieka šalyje gana stipri. Daugiau negu kas atras (59,5 proc.) pilietis, gimęs 1988-1997 m. laikotarpiu taip pat tokiam reikalavimui pritaria. Tyrime išskirtos grupė pagal išsilavinimą. Šiam teiginiui pritarė 78,8 proc. turintys aukštąjį išsilavinimą ir 70, 0 proc. neturintys aukštojo išsilavinimo. Darytina prielaida, kad žmonės su aukštuoju išsilavinimo save laiko gerais specialistais ir mano turintys svarių nuopelnų (nusipelnyto teisingumo ideologija) ir gyvena tikėjimu, kad turėtų gauti tai, kas savaime jiems priklauso. Rinkos santykiai yra sunkiai suderinami su tokio pobūdžio viešųjų gėrybių paskirstymo, perskirstymo praktika.

Kyla klausimas, kodėl Lietuvos piliečiai taip nenuosekliai reiškia savo nuomonę ir neišryškėja dominuojant ideologija? Remiantis logika, galime daryti bent kelias prielaidas, pavyzdžiui, ne visiškai suprato apklausos teiginių prasmę; poreikių sampratą sieja su išaugusios bedarbystės problema ir pan. Tai reikalauja atskiro tyrimo. Mūsų nuomone, yra viena visiškai akivaizdi problema, kuri iškreipia viešųjų gėrybių paskirstymo teisinę, demokratinę tvarką. Į šį klausimą padeda atsakyti duomenys gauti atsakant į klausimą: kaip Lietuvos žmonės praturtėja

Beveik 72 proc. respondentų reiškia įsitikinimą, kad turtas įgyjamas nesilaikant pagrindinių socialinio teisingumo principų: nėra asmenų lygybės – jie skirstomi savavališkai, nuolat pažeidinėjama pusiausvyrą tarp konkuruojančių pretenzijų į visuomeninio gyvenimo pranašumus nepaisant teisės ir kitų taisyklių reikalavimų. Šitą problemą nuolat kelia visų socialinių sluoksnių, politinių pažiūrų piliečiai. Socialinę įtampa kelia tai, kad politikai į rinkimus eina skelbdami kovos su įvairiomis korupcijos, verteiviškumo apraiškomis lozungus (žinodami problemą), tačiau padėtis keičiasi labai nežymiai. Pavyzdžiui, aktyvus politikos veikėjas, MRU prof. Gintaras Aleknonis tiesiog pristato verteiviško kapitalo kaupimo nebaigtinį sąrašą. Autorius šią

valdžios „neliečiamą“ problemą siūlo pristatyti pasauliui kaip Lietuvos identiteto požymį – įkurti korupcijos muziejų, kuriame <… reiktų pristatyti taip iki galo ir neišnaudotą Guggenheimo muziejaus ar Vilniaus metro projektų potencialą. Ekspozicijoje galėtų stovėti „Draugystės“ viešbučio maketas, būtų galima vaišintis „Alitos“ gėrimais ir pan. Išsamaus pristatymo prašytųsi ir Europos kultūros sostinė, LEO, „FlyLAL“, sunku įsivaizduoti tokį muziejų be stovo su oranžiniais dviračiais…> Be abejonės, rašo autorius, muziejus turėtų būti interaktyvus. Pavyzdžiui, galėtų būti teismo salė, kur vyktų korumpuotų valdininkų teismų „hepeningai“. Atėję mokinukai gautų užduotį – atrasti skirtumą tarp dviejų plytelių, kurių viena naudota Valdovų rūmų statybai, o kita – paprastoms (Aleknonis, 2013). Keli korupcijos ir verteiviškumo Lietuvoje pavyzdžiai atskleista, kad socialiniam teisingumui pavojų kelia ir teismo „aktyvizmas“, ir valstybės, savivaldybių politiką perskirstant pajamas ir turtą, elgesys valdant viešąsias gėrybes.

Respondentų požiūris į korupciją ir kitokį verteiviškumą, į iškreiptus ir nekeičiamus valstybės ir piliečių santykius leidžia teigti apie šalyje esamą didelę socialinę įtampą. Visi sutaria, kad per pastarąjį dvidešimtmetį sukurta pakankam teisinė sistema, pasikeitė socialinės vertybės, perimamos Vakarų demokratinės bendrabūvio tradicijos, tačiau valstybės valdymo stilius trukdo kurti gerovės valstybę.

Tai leidžia teigti, kad šalyje žema, visuomenės netenkinanti socialinė kokybė. Socialinę kokybę sudaro keturi pagrindiniai veiksniai, tai:

1) socialinis-ekonominis saugumas,
2) socialinis ryšys,
3) socialinė įtrauktis,
4) socialinė galia. (Social Quality, 2010)

R. Savičiūtė, išsamiai nagrinėjusi šiuos klausimus disertaciniame darbe „Sveikatos ir socialinių veiksnių sąsajų tyrimas“, atskleidė šių veiksnių sąveiką bei atskirų aspektų lemiamą poveikį asmens gyvenime (Savičiūtė, 2013). Nepasitenkinimas, kaip rašo G. Aleknonis ir kiti mokslininkai, visuomenės veikėjai, reiškiasi masiniu bėgimu iš Lietuvos ir daugeliu kitų dalykų (Aleknonis, 2010). Galime daryti prielaidą, kad šie neigiami procesai yra išdava valstybės valdymo stiliaus. Piliečiai, nesugebėję integruotis, įsitvirtinti socialinėje-ekonominėje Lietuvos sistemoje, pasinaudoja Europos Sąjungoje įgyvendinamomis keturiomis laisvėmis, pasirenka lengviau pasiekiamus socialinius vaidmenis – orientuojasi į reikalavimus, keliamus „pasaulio piliečio“ arba „Europos piliečio“ identitetui rastis.

Išvados

Šaltinių analizė atskleidė, kad Lietuvoje sukurta socialinė kokybė piliečių netenkina. Socialinio teisingumo dimensijoje tai traktuojama kaip socialine įtampa, kuri kyla dėl nuolatinio pilietiškumo ir verteiviškumo konflikto socialiniuose santykiuose. Susidariusi šalyje padėtis provokuoja socialinę įtampą, trukdo nacionaliniam identitetui rastis ir dažnai tai tampa migracijos iš Lietuvos priežastimi.

ES deklaruojama socialinė-ekonominė politika yra palanki tapti pasaulio arba Europos piliečiu. Kyla klausimas, kaip vertinti susidariusią padėti, kai valdžiai rūpi šalies įvaizdis regioninėse struktūrose labiau negu savo piliečių problemos.

Taigi straipsnyje pateiktos įžvalgos, kuriomis siekiama paskatinti skaitytoją konceptualiai įvertinti socialinio-ekonominio neteisingumo, piliečių nesaugumo problemas, paskatinti tyrėjus daugiau dėmesio skirti socialinio identiteto problemų nagrinėjimui.

Pasiūlymai

Reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos „Visuomenės Gerovė“, atliktos 2013 m. balandžio 10–14 d., duomenų ir kitų šaltinių nagrinėjimas patvirtino socialinio teisingumo ir pilietinio identiteto formavimosi Lietuvoje problemoms. Siekiant gerinti šalies socialinę kokybę, siūlytume pirmiausia tobulinti valdžios institucijų veiklos modelį, keisti stilių.

Atskiros socialinės grupės skirtingai suvokia socialinį-ekonominį teisingumą, vertinant remiasi skirtingais kriterijais, todėl valstybės institucijos, kurdamos valdymo modelį, formuodamos veiklos stilių, nežiūrint partinės ideologijos, turi remtis istoriškai susiklosčiusiais humanizmo, bendražmogiškais principais.

Sociologinis tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad viena iš pagrindinių socialinio neteisingumo problemų yra iškreiptas piliečio ir valstybės santykis. Todėl reikėtų atlikti išsamų tyrimą, išnagrinėti Lietuvos valstybinio valdymo modelį, institucijų veiklos stilių siekiant atskleisti verteiviškumo klestėjimo priežastis.

Literatūra

1. Aleknonis G. Valdovų rūmuose - korupcijos muziejų. Bernardinai.lt Interneto dienraštis: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-02-04-gintaras-aleknonis-valdovu-rumuose-korupcijos-muzieju/57391 Žiūrėta 2013 09 12
2. Aristotelis. Rinktiniai raštai. *Penkta knyga*. Vilnius: Mintis, 1990.
3. Aristotelis. Rinktiniai raštai. *Trečia knyga*. Vilnius: Mintis, 1990.
4. Ashford N. Laisvos visuomenės principai. Vilnius: Aidai, 2003.
5. Henry D. Thoreau. Civil Disobedience. // *Civil Disobedience: Theory and Practice*. New York: Pegasus, 1969, p. 35-37 (Citata iš straipsnio: Miniotaitė G. Teisingumas prieš teisėtumą: pilietinio nepaklusnumo teorija ir liberalizmo filosofija. Logos Nr. 57, 2009 sausis – kovas.)
6. Jamesas H. Kam reikalinga vieninga Europa. Verslo žinios 2013 03 19; James H. Das nächste Ende der Globalisierung. „ Die Zeit" 2009 Nr. 6. Straipsnį pavainimu „Ar globalizacija tikrai neišvengiama" pristato Verslo žinios 2009 02 08 ir kt.
7. Kėrytė Ž. *Pilietiškumo konstravimas globalumo kontekste: NVO vaidmens kaita Lietuvoje*. Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas. 2010 Nr.1 (2).
8. Kubilius A. *Konservatorių požiūris į vertybes politikoje*. Vertybės ir politika. Tarptautinės konferencijos medžiaga. (Knygos sudarytoja ir redaktorė – dr. Laima Andrikienė). Vilnius: BĮ UAB „Baltijos koija". 2007.
9. Makaraitytė I. *Lietuvos viešoji erdvė: skambesys ir tuštuma*. Vertybės ir politika. Tarptautinės konferencijos medžiaga. (Knygos sudarytoja ir redaktorė – dr. Laima Andrikienė). Vilnius: BĮ UAB „Baltijos koija". 2007.
10. Nozick R. *Anarchy, State and Utopia*, Oxford: Blackwell, 1974,chapter 7.
11. Rawls J. B. A Theory of Justice. Ištrauka lietuviškos antologijos: Rolsas Dž. *Teisingumas kaip nešališkumas*. Gėrio kontūrai. Vilnius: Mintis, 1989.
12. Rudzkienė V., Černikovaitė M. Socialinio teisingumo suvokimas: piliečių ir vartotojų vertybiniai skirtumai. Socialinių mokslų studijos. 2013, 5 (3).
13. Sowell T. *The Quest for Cosmic Justice*, New York: Free Press, 1999.
14. TVF: euro įvedimas Lietuvai – naudingas. Vilniaus diena. 2013-09-23. http://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/tvf-euro-ivedimas-lietuvai-naudingas-414911#ixzz2ft10tbBU
15. Воробьёва Л. В. *Социальные функции бизнес как объект изучения в области бизнес-образования*. Актуальные проблемы бизнес-

образования. Материалы XII международной научно-практической конференции. 18-19 апреля 2013.

16. Лауринавичюс А. *Организационно управленческие предпосылки развития международного экономического сотрудничества*. Актуальные проблемы бизнес-образования. Материалы XII международной научно-практической конференции. 18-19 апреля 2013.

CITIZENSHIP AND MATERIALISM CONFLICT: DIMENSION OF SOCIAL JUSTICE

Alfonsas Laurinavičius

Summary

The article aims to reveal one of the aspects of social justice dimension: how socio- economic tensions impact citizenship. Social Justice examines the concept of social sustainability goals in the context of resource allocation and welfare aspects. Hypothesis is proposed: the decisions leading to social cohesion, becomes a „resource „ and provoking the conflict.

Lithuanian representative survey conducted by Vilmorus, 2013 . April 10-14, revealed that the distort of economic relationships exists where are the major social, economic tensions in the country. The problem is that there is no clear demarcation between economic relations, socially equitable distribution and materialism . Created favorable conditions for the emergence of social oasis in which corruption exercise „ appropriate in the circumstances „ and other similar principles . The assumption is that it non-existent social justice prevents the formation of Lithuanian social identity in social performance concept.

Author came to conclusion that the failure to self- identify a specific community (society) can have different forms of expression , from domestication of social support for the user ,s role to reach a foothold in the labor market in other countries . At the same time it changes the traditional spirit and patriotism, concept and other values. Seen in perspective , it is assumed that the economic globalization , the global economy has opened up a wide choice of options: today is not what I belong to , but what I could become. On the other hand , it is quite difficult challenge for the individual, communities and civil society in general .

Keywords: social justice, social identity , social quality of citizenship materialism .

Article prepared by the LMT project funded by SIN- 12005 „Citizens and consumers of socio- economic justice perception making guidelines .

Alfonsas LAURINAVIČIUS. Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomikos ir verslo instituto profesorius, socialinių mokslų daktaras. El. paštas: alfonsas.laurinavicius@gmail.com.

Alfonsas LAURINAVIČIUS. Doctor of Social Sciences, Full Professor at the Insitute of Economics and Bussiness, Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University. E-mail: alfonsas.laurinavicius@gmail.com.